

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2023]

Sema AVCI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Yıldız
Teknik Üniversitesi
sema_90_2009@hotmail.com

Yakup ÇELİK

Prof. Dr., Yıldız Teknik
Üniversitesi
yacelik@yildiz.edu.tr

<https://orcid.org/0009-0004-8020-5950>

<https://orcid.org/0000-0001-9252-8221>

Elveda Gülsarı Romanının Çevirilerinde Siyasal ve İdeolojik Öğelerin Farklı Yansımaları

*Different Reflections of Political and Ideological Elements
in Translations of “Elveda Gülsarı” Novel*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 14.07.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 20.08.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2023

Atf/Citation

AVCI, S. ve ÇELİK, Y. (2023). *Elveda Gülsarı* Romanının Çevirilerinde Siyasal ve İdeolojik Öğelerin Farklı Yansımaları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 1510-1523.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1327568>

AVCI, S. & ÇELİK, Y. (2023). Different Reflections of Political and Ideological Elements in Translations of “*Elveda Gülsarı*” Novel. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(2), 1510-1523. <https://doi.org/10.34083/akaded.1327568>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Bu çalışma [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) açık erişim lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

*Bu çalışma, yazarın, *Elveda Gülsarı* Romanının Çevirilerinde Siyasal ve İdeolojik Öğelerin Farklı Yansımaları başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Öz

Bu çalışmada, Cengiz Aytmatov'un "Elveda Gülsarı" romanının dört farklı çevirisinde, siyasal olay ve kavramların yansıtılmasındaki farklılıklar incelenmiştir. Edebî metinler bire bir çeviri tekniği ile değil anlama dayalı çeviri tekniği ile kaynak dilden başka bir dile aktarılır. Bu aktarım neticesinde çevirmenlerin akademik, kişisel özelliklerine; tercihlerine ve kullandıkları yöntemlere, yaklaşımlara göre aynı eserin çevirilerinde birtakım farklılıklar görülebilir. Bu durum edebî dilin zenginliği açısından kaçınılmazdır. Her bir çevirmen kendi edebî üslubuna göre eseri yeniden şekillendirir. "Elveda Gülsarı" romanında da bahsedilen sebeplerden dolayı birtakım farklılıklar tespit edilmiştir. Çeviriler karşılaştırıldığında dil ve anlatımı, temayı, olay örgüsünü, şahıs ve mekân özelliklerini, zamanı etkileyen farklılıklar olduğu görülür. Bu çalışmada özellikle Sovyetler Dönemi'nde ortaya çıkan Komsomol, kolhoz, sovhoz kurumları ile kulak, sömürge kelimelerinin çevirilerde kullanılıp kullanılmamasının kurguya olan etkisi incelenmiştir. Yine Sovyetler Dönemi'ne ait siyasal olayların yansıtılmasındaki farklılıklar tespit edilmiş, kurguya olan etkisi değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Tahir Alangu tarafından çevrilen, ilk basımı 1969 yılında "Kopar Zincirlerini Gülsarı" adıyla yapılan 2005 tarihli 3. baskı, Güneş Bozkaya tarafından çevirisi yapılan 1973 tarihli ilk baskı, Refik Özdek tarafından çevrilen ve ilk basımı 1993 yılında yapılan 2021 tarihli 38. baskı, Mehmet Özgül tarafından çevirisi yapılan 2017 tarihli 1. baskı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Aytmatov, Elveda Gülsarı, Çeviri, Sovyetler Birliği

Abstract

In this study, the differences in the portrayal of political events and concepts are examined in four different translations of Cengiz Aytmatov's novel, "Elveda Gülsarı". Literary texts are translated not through word-for-word translation techniques, but rather through meaning-based translation techniques. As a result of this transfer, various differences can be observed in the translations of the same work based on translators' academic and personal characteristics, preferences, and methods/approaches they employ. This variation is inevitable in terms of the richness of literary language. Each translator reshapes the work according to their own literary style. In the novel "Elveda Gülsarı", some differences have been identified due to the reasons mentioned above. When the translations are compared, differences can be seen in terms of language and expression, theme, plot, character and setting features. In this study, especially, the effect of using or not using the translations of terms such as komsomol, kolhoz, sovkhos institutions, as well as the words "kulak" and "sömürge", which emerged during the Soviet era, has been examined. Furthermore, the differences in reflecting the political events belonging to the Soviet era have been identified, and their impact on the fiction has been evaluated. In this context, the 2005 third edition translated by Tahir Alangu, originally published as "Kopar Zincirlerini Gülsarı" in 1969, the first edition translated by Güneş Bozkaya in 1973, the 2021 38th edition translated by Refik Özdek, originally published in 1993, and the 2017 first edition translated by Mehmet Özgül have been examined.

Keywords: Cengiz Aytmatov, Elveda Gülsarı, Translation, Soviet Union

Giriş

Cengiz Aytmatov eserlerini gerçek yaşamdan, kendi gözlemlerinden yola çıkarak oluşturmuştur. Romanlarının başlıca kaynakları biyografisi, yaşadığı coğrafya ve toplumdur. Sovyetler Dönemi'nin en zorlu yıllarını yaşamış olan yazar, bu dönemin siyasal ve ideolojik gerçekliklerini de başarılı bir şekilde romanlarında yansıtmıştır. Sovyetler rejiminin politikalarının acı sonuçlarını bizzat hayatında tecrübe etmiş olsa da rejim için çalışan önemli bir devlet adamı olması münasebetiyle eserlerinde doğrudan rejim eleştirisi görülmez. Romanlarında ideoloji değil, uygulamadaki problemler ele alınıp eleştirilmiştir. Bu durumda dönemin baskıcı politikası etkili olmuştur. Cengiz Aytmatov, "Cemile" adlı eserinin Fransızcaya çevrilmesiyle dünya edebiyatında tanınmaya başlamıştır. Böylelikle yazar eleştirilerini açıktan yapma fırsatı bulur. Çünkü artık sadece Sovyet edebiyatının değil dünya edebiyatının da yazarı olmayı başarmıştır. Bununla birlikte romanlarının amacı siyasal eleştiri yapmak değildir. O romanlarında insanı ve toplumu ele alır. Yerelden evrensele giden temalar işler.

1917 Ekim Devrimi ile Rusya'da yeni bir siyasal düzen kurulur. Devrimin gerçekleşmesinde birçok neden etkili olmuştur. Siyasal, ekonomik, kültürel, toplumsal birçok etmen devrimi kaçınılmaz kılmıştır. Yunus Ekici devrimin sebeplerini şu şekilde açıklamıştır:

1917 Ekim Devrimi öncesi ülke ekonomisi felç olmuş durumdadır. Fabrikalar birbiri ardınca kapanıyor, ürün fiyatları artıyor, halk açlıkla pençeleşiyordu. Rusya 1917 yılına ağır sorunlarla girmişti. I. Dünya Savaşı'nın ülke ekonomisine verdiği zararlar hayatın her bir alanında açıkça görülüyor ve halkın Çarlığa karşı aldığı tavrı isyanı kıvılcımına çevirmeye çalışan ihtilalci gruplar durmadan propaganda yapıyorlardı. Tüm bu gelişmeler içerisinde 1917 Ekim Devrimi birçok iktisadi, kültürel, siyasi ve milli sebeplerden dolayı gerçekleşmiştir. (Ekici, 2017, s. 274)

Devrimle birlikte idealize edilmiş bir insan, vatandaş modeli ortaya çıkmıştır. Bu model, tüm varlığı ile kendisini komünist ideolojiye adanmış, Sovyetler Birliği'nin politikaları için canla başla çalışan vatandaş modelidir. Yunus Ekici bu yeni ideal insan modelinin oluşumunu şu şekilde açıklar:

İktidarı ele geçiren Bolşevikler kendi tabanlarını Çarlık Rusya'sında işçi sınıfına hizmet etmek için şahsi menfaatlerinde feragat eden ve ailelerinden ayrı düşen devrimcileri örnek almaya mecbur bıraktılar. Adeta özverili devrimci portresi çizerek, partiye ve davasına hizmet doğrultusunda biricik amacın bütün eski emirlere baskın çıktığı yeni bir ahlak oluşturdular. Onların ütopycı bakış açısıyla, devrimci militan geleceğin komünist toplumunu kuracak yeni türden bir insanın yalnızca ortak fayda için var olan bir "kolektif kişiliğin" adeta bir örneğiydi. Birçok sosyalist bu insan

portresinin ortaya konmasını devrimin temel amacı olarak düşünmekteydi.
(Ekici, 2017, s. 267)

Cengiz Aytmatov, tüm bu süreçleri romanlarında başarılı bir şekilde işlemiştir. Onun romanlarında sosyalist-idealist vatandaş örneklerine sıkça rastlanır. “Elveda Gülsarı” romanında da bu durum kendisini göstermiştir. Ana kahraman olan Tanabay’ın gençlik yılları tam anlamıyla komünist- sosyalist gencin örneğidir. Ülkesi için, partisi için tüm gücüyle çalışmış, bu uğurda en yakınlarını bile gözden çıkarmaktan çekinmemiştir. Fakat kahramanın yaşadığı olaylar, gördüğü eksiklikler ve parti yöneticilerinin liyakatsızlıklarının sonucunu bizzat yaşaması kendisini ve ideolojisini sorgulamasına neden olmuştur. Tüm olumsuzluklara ve inancındaki bu sarsılmaya rağmen romanın sonunda Tanabay yine bu partinin bir parçası olmak için can atmaktadır.

“Elveda Gülsarı” romanında halkın bir kısmı partinin politikalarına karşı çıkarken bir kısmı da destek vermiştir. Cengiz Aytmatov, kendi çocukluğu döneminde halkın siyasi idareye bağlılığını Muhtar Şahanov ile yaptığı söyleşide şu şekilde ifade etmiştir:

O devirde Sovyetler Birliği’nin tüm halkı ortak vatanla, ulu rehber Stalin’le övünüyordu. Vatanseverlik duygusu da had safhadaydı. Özellikle savaştan (Rus- Alman Savaşı) sonraki yıllarda düşmanı mağlup etmemiz, mutlu çocukluk yıllarımız, hayatımız, kısacası her şeyimiz için Staline minnettarız diye düşünüyor, bununla gurur duyuyorduk. Bu duygu ve düşünce şimdi çok komik gelebilir. Ama o devirde, devlet politikasından zerre kadar şüphelenmenin (özellikle bizim köydekilerin) aklının ucundan bile geçmediğinden eminim. (Aytmatov & Şahanov, 2015, s. 29)

Yazarın romanları ve hikayeleri birçok dile çevrilmiştir. Cengiz Aytmatov’un eserleri Türkiye Türkçesine de çevrilmiş çeşitli yayın evleri tarafından basılmıştır. 1965 yılında “Cemile” adlı hikâyenin Şerif Hulûsi tarafından çevrilmesiyle birlikte çeviri faaliyetleri hız kazanır. Bu hikâyeyi “Toprak Ana”, “Öğretmen Duyşen”, “Elveda Gülsarı” eserlerinin çevirileri takip eder. “Elveda Gülsarı” romanı farklı çevirmenler tarafından tercüme edilmiş ve yayımlanmıştır. Tahir Alangu, Güneş Bozkaya, Mehmet Özgül ve Refik Özdek çevirileri incelendiğinde çeviriler arasında kurgusal açıdan bazı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılıklardan biri de siyasal ve ideolojik kavramların kullanımı, bazı tarihsel olayların anlatımıdır.

Sovyet Yönetimi ile Özdeşleşen Kelimelerin Kullanımı

“Elveda Gülsarı” romanının çevirilerinde bazı kavramların ve kurumların tercümesinde farklılıklar söz konusudur. Sovyetler Birliği’nin siyasal ideolojisini doğrudan yansıtması açısından kolhoz ve Komsomol kelimeleri önemlidir. Bu iki kelime bağlamında çeviriler incelendiğinde Özdek (2021), Alangu (2005) ve Bozkaya

(1973) çevirilerinde Komsomol ve kolhoz kelimeleri kullanılırken Özgül (2017) çevirisinde Komsomol kelimesi yerine “parti gençlik kolu”, kolhoz kelimesi yerine ise “kooperatif” ve “çiftlik” kelimesinin kullanıldığı görülmüştür. Komsomol ve kolhoz kelimeleri Sovyetler Birliği'nin ideolojisini doğrudan yansıtırken “kooperatif”, “çiftlik” ve “parti gençlik kolu” ifadelerinin genel anlamları vardır. İdeolojik bir anlam taşımazlar. Bu kullanım farklılığı kurgu açısından da önemlidir ve anlamsal fark yaratmaktadır.

Kolhoz kelimesi *Rusya'da köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesi* (Türk Dil Kurumu, t.y.) anlamına gelir. Özellikle Sovyetler yönetimi ve komünizm ile özdeşleştirilebilecek bir kelimedir. Kolhozlar, Sovyetler Birliği'nin ideolojisinin ve politikasının doğrudan sonucu olarak ortaya çıkmış kurumlardır. Bu kelime başka bir ülke ya da yönetim için kullanılamaz. Dolayısı ile kurguda bu kelimenin değiştirilmeden kullanılması kurguyu tematik anlamda etkilemektedir.

Özdek çevirisinde kolhoz kelimesinin kullanımına şu bölüm örnek verilebilir:

Kolhoz, gırtlığına kadar borca batmış ve banka bir kapık bile vermiyordu artık. (Aytmatov, 2021, s. 20).

Alangu çevirisinde şu ifadeler yer alır:

... çocuklar şeker nedir bilmiyorlar, bütün kolhoz borca batmış, banka hesaplarına haciz konmuş ve o bütün bu sıkıntı ve tasalardan balyoz vuruşları ile yakasını sıyrıyordu. (Aytmatov, 2005, s. 22).

Bozkaya çevresinde aynı kısım şu şekilde çevrilir:

... çocuklar şeker nedir bilmiyordu. Kolhoz gırtlığa kadar borç içindeydi, bankadaki hesaplara el konulmuştu, o ise bütün bunları çekiç vuruşlarıyla kovuyor, başından kış kış ediyordu. (Aytmatov, 1973, s. 25).

Bu çevirilerde kolhoz kelimesinin kullanılmış olması Sovyet politikasının başarısızlığının bir göstergesidir. Bu kelime yerine kullanılan başka bir kelime aynı anlamsal derinliği sağlamayacaktır. Nitekim Özgül çevirisinde bu kelime yerine “kooperatif çiftlikleri” ifadesi kullanılmıştır. Kooperatifin anlamına bakıldığında komünizmi çağrıştıran bir kelime olmadığı görülür. Dünyanın herhangi bir başka ülkesi ya da başka bir yönetim biçiminde de görülebilecek kurumlardır. Kooperatif, ekonomi alanında kullanılan bir terimdir.

Bu yüzden romanda kooperatif çiftlikleri ifadesinin kullanılması anlamsal derinlik açısından yeterli değildir. Özgül çevirisinde yukarıdaki kısım şu şekilde verilir:

Kooperatif çiftlikleri gırtlığa kadar borç içindeydi, çocuklar şeker nedir bilmezlerdi, bankalardaki hesaplarına el konmuştu. Tanabay bütün bu düşünceleri çekiç takırtılarıyla kovardı kafasından. (Aytmatov, 2017, s. 19).

Romanda kolhoz kelimesinin kullanılmış olması bu kurumların işleyişi, görev ve sorumlulukları hakkında da bilgiler vermektedir. Özdek ve Alangu çevirilerinde aşağıda verilen kısım, bu kurumların yetkilerini de görevlerini de göstermektedir. Özdek çevirisinde şu ifadeler yer verilmiştir:

O zorlu kış dayanamayan zayıf atların düştükleri yerden kalkamadıklarını, ölüp gittiklerini de unutmamıştı. Sonra dağdan inip, kolhozun başkanına ölen atların hesabını verirken, öfkeyle bağırmasını da unutmamıştı: (Aytmatov, 2021, s. 29).

Aynı bölüm Alangu çevirisinde şu şekilde verilmiştir:

O sıralarda arıklaşıp zayıflamaktan, sürünün, nasıl da mahvolma raddelerine geldiğini hatırlıyordu. Dağlardan indikleri sırada bu konuda kolhozun hesapları ve aldıkları tedbirleri göz önüne almadan, atlardaki ölüm ve kayıp miktarları için yapılan toplantı ve soruşturmayı, kendisinin de gürleyip patlayarak nasıl haykırdığını, yumruklarıyla başkanın masasına gümbür gümbür vurarak şöyle bağırıldığını hatırlıyordu: (Aytmatov, 2005, s. 33)

Bu iki çeviri arasında da farklılıklar söz konusudur. Özdek çevirisinde daha otoriter ve korkulan bir kolhoz yönetimi görülürken Alangu çevresinde soruşturmalar yapan, sonuçları toplantılarda değerlendiren, çobanların masaya vurarak haykırabildiği bir kolhoz imajı söz konusudur. İfadelerdeki bu farklılık Sovyet yönetiminin halk üzerindeki baskı ve etkisini göstermesi açısından önemlidir. Çevirilerde Tanabay'ın kolhoz başkanına gösterdiği tepkinin aslında yönetime, işlemeyen ideolojiye yönelik olduğu düşünülebilir. Bu düşünceyi sağlayan "kolhoz" kelimesidir. Bu kelimenin kullanılmaması durumunda idarecilerin işlerini iyi yapmamasına gösterilmiş bir tepki olarak kalmaktadır.

Romanın genel kurgusu düşünüldüğünde komünizm ideolojisine bağlı olan kahramanın hayal kırıklığı söz konusudur. Bozkaya çevirisinde bu bölümde kolhoz kelimesi kullanılmamış, yerine "idare binası" ifadesi kullanılmıştır:

Kurşun gibi ağır kabukla toprağı zırhlayan buz örtüsünü, o soğuklarda, yıldıdaki zayıf olan atların telefâtını hatırlıyordu ve dağlardan inince, gözlerini kaldırmadan idare binasında hayvanların telefât zabıtlarını nasıl imza ettiğini ve birden patlayarak başkanın masasına nasıl yumruklar indirdiğini. (Aytmatov, 1973, s. 35)

Özgül çevirisinde, aynı bölümde ise "çiftlik" kelimesi kullanılmıştır:

... toprağın üstünü kurşundan bir kabuk gibi örten bahar buzlarını, yıldıdaki zayıf atların sapır sapır dökülüşünü... Hiçbirini unutamazdı insanoglu. Yayladan inip çiftlik yönetimi binasında ölen atlar için tutulan tutanağı, utandığı için gözlerini yerden kaldırmadan imzalararken ansızın

tepesi atarak başkanın masasını yumruklamaya başlamasını unutmazdı...
(Aytmatov, 2017, s. 29)

Bu ifadelerde kahramanın tepkisinde bir cinnet hali söz konusudur. Sisteme ya da ideolojiye yönelik bilinçli bir tepkinin olduğu söylenemez.

Diğer bir Sovyetler Birliği ürünü olan kelime ise sovhozdur. Sovhozun tanımı TDK'de (Türk Dil Kurumu, t.y.) *Sovyetler Birliği'nde devlet eliyle yönetilen tarım işletmesi* olarak verilmiştir. 17 Ekim Devrimi'nden sonra kurulan ve Türkiye Türkçesine "devlet çiftliği" olarak çevrilen kurumlardır. Tarım ve sanayileşmenin devlet eliyle geliştirilmesi ve yürütülmesi amacıyla kurulmuş, kolhozların öncülüğünü yapmış, SSCB politikalarının doğrudan sonucu olan ve komünizm ideolojisi ile işleyen kurumlardır. Menaf Turan sovhoz kelimesinin siyasi anlamını şu şekilde açıklamıştır:

SSCB'de devlet mülkiyeti denince akla sovhozlar gelmektedir. Devrimin hemen ertesinde kurulan sovhozlar aracılığıyla zengin toprak sahiplerinin ellerindeki topraklara el konmuştur. (...) Komünist Parti tarafından partili üyeler arasından atanan bir müdürün yönetiminde çalışan sovhozlarda bütçe de devlet tarafından belirlenmektedir. Böylece, devlete ait olan ve devlet tarafından işletilen sovhozlar gerçek sosyalizmin bir gereği olarak nitelendirilmektedirler. (Turan, 2011, s. 317)

Özdek, Alangu ve Bozkaya çevirilerinde bu kelime orijinal şekliyle kullanılırken yine Özgül çevirisinde Türkiye Türkçesine çevrilmiş şekli olan "devlet çiftliği" ifadesi kullanılmıştır. Özgül çevresinde şu ifadeler yer verilmiştir:

İstersen arkaya atlayıver, seni devlet çiftliğine dek götürüyüm. Yarın oradan köyüne gidersin. (Aytmatov, 2017, s. 44). Aynı bölüm Özdek çevirisinde şu şekilde verilmiştir: Atla kamyonun arkasına, seni sovhozda bırakayım, gece orda kalır, sabah evine gidersin. (Aytmatov, 2021, s. 42).

Diğer iki çeviride de benzer ifadeler yer almaktadır.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Tanabay hamasi söylemlerde, büyük vaatlerde buldukları için kendi kendine söylenir. Özdek çevirisinde Tanabay, kendisinin sıradan bir kolhoz işçisi olduğunu söylerken Özgül, Alangu ve Bozkaya çevirisinde böyle bir vurgu bulunmamaktadır. Kolhoz işçisi olduğunu belirtmiş olması siyasal anlamda Sovyetler Birliği'ne olan bağlılığını göstermektedir. Kahramanın komünizm ideolojisi için çalışan, tüm varlığını ortaya koyan bir vatandaş olduğu düşünülürse kolhoz işçisi olduğunun belirtilmesi kurgu açısından önemlidir. Bölüm Özdek çevirisinde şu şekilde verilmiştir:

Partiyi, vatani bu işe karıştırmanın ne gereği vardı? Sıradan bir eski kolhoz işçisi değil miydi?.. (Aytmatov, Elveda Gülsarı, 2021, s. 132).

Aynı kısım Özgül çevirisinde şu şekilde verilmiştir:

Ne diye partisini, yurdunu karıştırmıştı işin içine? Basbayağı bir hayvancılık işiydi bu, o kadar. (Aytmatov, 2017, s. 149).

Alangu çevirisinde,

Partinin ve vatanın bununla ne ilgisi vardı yahu! Burada şimdi olup bitenler alelade bir iktisadî olaydı. (Aytmatov, 2005, s. 150)

şeklinde bir çeviri yapılmışken Bozkaya çevirisinde,

Partimmiş, vatanımış, lafa bak! Basit bir işletme işidir bu, hepsi o kadar. (Aytmatov, 1973, s. 146)

şeklinde bir çeviri yapılmıştır.

Özdek çevirisi kurgusal açıdan diğer üç çeviriden ayrılmaktadır. Özellikle kolhoz işçisi olduğunu belirtmesi ve bu işin basit bir iş olmadığını, kendisinin basit bir işçi olduğunu belirtmesi açısından önemlidir. Nitekim kolhozlar Sovyetler Birliği'nin, komünist partinin temsiliyet organlarından biridir. Diğer üç çeviride ise burada yapılan işin basit ve alelade olarak belirtilmesi tarihsel süreçle uyumsuzdur. Yazarın biyografisi incelendiğinde II. Dünya Savaşı yıllarında kendisinin de kolхозlarda çalıştığı görülmektedir. Daha çocuk yaşta mecburi olarak bu kurumlarda diğer birçok çocuk gibi çalışmıştır (Aytmatov & Şahanov, 2015). Bu kısımların devamında Özdek, Alangu ve Bozkaya çevirilerinde Tanabay ve ailesine kuzulama zamanında yardım etmesi için kadınların kolhoz tarafından gönderildiği yazılmaktadır. Kolhozların işlevini göstermesi açısından önemlidir. Bu üç çeviride de birtakım farklılıklar vardır. Özdek çevirisinde kadınların güçlükle razı edildiği, Bozkaya çevirisinde kandırıldıkları, Alangu çevirisinde ise kadınların alınıp getirildikleri yazılmaktadır. Alangu çevirisi, diğer iki çeviriden farklı olarak kolhozun verdiği işlerin zoraki bir görev olduğunu gösterir. Kadınlara karar verme hakkı tanınmamıştır. Özdek ve Bozkaya çevirisinde ise ikna edilmeleri ya da kandırılmış olmaları tercih haklarının olduğunu gösterir.

Özdek çevirisinde yardımcı kadınların ikna edilerek getirildiği yönünde bir anlatım vardır. Bozkaya çevirisinde,

Kolhozdan sağmancı gönderdiler. Sağmancı daha çok yaşlı, ailesi olmayan kadınlardı. Bunlar kandırılanlardı. Onları kandırıp köyde alelacele topladılar. (Aytmatov, 1973, s. 148).

Alangu çevirisinde,

Kolhozdan, mümkün mertebe çok sayıda yaşlı ve çocuksuz kadınların köyden alınıp getirilmeleri için haber yollanmıştı. (Aytmatov, 2005, s. 151)

şeklinde çeviri yapılmıştır.

Özgül çevirisinde ise kolhoz kelimesi yerine sadece çiftlik kelimesi kullanılmıştır. Çiftlik, kooperatife göre daha genel anlamı olan bir kelimedir. Kolhoz kelimesinin anlamsal derinliğini karşılamamaktadır. Çiftlik kelimesinin anlamı Türkçe Güncel Sözlükte (Türk Dil Kurumu, t.y.), *Tarım yapılan, hayvan yetiştirilen, çalışanlarının da oturması için evler bulunan geniş toprak parçası* şeklinde verilmiştir. Kelimenin ideolojik ya da siyasal bir anlamı yoktur. Özgül çevirisinde aynı kısım şu şekilde verilmiştir:

Çiftlikten sakmanlar gönderilmişti. Bunlar daha çok yaşlı, çoluk çocuksuz kadınlardı, döl dökümünde çobanlara yardım etsinler diye köyden güçlükle bulunmuştu. (Aytmatov, 2017, s. 150).

Sovyetler Birliği ile ortaya çıkan bir diğer kelime de “Komsomol” kelimesidir. Bu kelime hem kurgunun hem de Kırgızistan toplumunun önemli bir parçasıdır. Burcu Özdemir Komsomol’un oluşum sürecini şu şekilde açıklamıştır:

Rusya’da 1917 yılında meydana gelen devrimin ardından, Bolşevikler ülkede komünist ideolojiyi hâkim kılmak amacıyla; ekonomide, toplumsal yapıda, eğitimde ve pek çok alanda köklü değişikliklere gitti. Devrimin başarısı, ona sahip çıkacak bir neslin yetiştirilmesine bağlıydı. (...) Lenin, bu mücadelede gençliğe de önemli rol düştüğünü ifade ederek, Sovyet gençliğini tek bir çatı altında toplayacak bir teşkilatın kurulması çalışmalarını başlattı. Böylece 1918 yılında Komsomol (Komünist Gençler Birliği) kuruldu. Komsomol teşkilatı, 14-23 yaş aralığındaki komünist gençleri içine alan bir organizasyondur. Komsomolun yapısı, partinin yapısının bir kopyasıdır. (Özdemir, 2016, s. 20)

Alangu, Özdek ve Bozkaya çevirilerinde Komsomol kelimesi kullanılmışken Özgül çevirisinde yine kullanılmamıştır. Bu kelime yerine “parti gençlik kolu” ifadesi kullanılmıştır. Bu açılım da kelimenin siyasal anlamını karşılamamaktadır.

Özgül çevirisinde kelimenin kullanımına şu bölüm örnek verilir:

“Bir zamanlar parti gençlik kolundayken herkesi kooperatif çiftliğine üye yazma işiyle birlikte uğraşmışlar, toprak ağalarının canına ot tıkamışlardı.” (Aytmatov, 2017, s. 20).

Özdek çevirisinde ise aynı kısım şu şekilde verilmiştir:

Eskiden, tâ komsomol oldukları günlerde, bir kolhoz kurmaya, zenginlerin, kulakların (toprak sahiplerinin) mal ve mülklerini bu kolhoza katmaya birlikte karar vermişlerdi. (Aytmatov, 2021, s. 21)

Romanda ele alınan diğer bir konu da Sovyetler Dönemi’nde devrim sonrasında çıkarılan Toprak Kararnamesi ile toprakların devletleştirilmesi meselesidir. Rusya toplum düzeninin bir parçası olan kulaklar bu kararnameden olumsuz etkilenmiş, o

dönem politik olarak bu sınıf komünizmin önündeki engellerden biri olarak görülmüştür. Özdek çevirisinde “kulak” kelimesi kullanılmış, Tanabay’ın abisi üzerinden bu insanlara yapılan muamele anlatılmıştır. Özdek çevirisinde toprak sahibi olan, toprağı işleten kişilerin kulak sınıfına dahil edildiğı, sırf bu özelliklerinden dolayı da sürgüne gönderildikleri yazmaktadır. Romanın farklı bölümlerinde bu konuya değinilmiştir. Bu bölüm romanda şu şekilde verilmiştir:

Toprak sahibiyiz, kulakız diye, malımıza ülkemize el koyarsın ha! Al, idare et bakalım. Sizi aç gözlüler sizi! Aç gözlü it; hırsız, itten artanı yalar işte böyle. Çek cezanı! Savaşta geberip gidemedin!” der gibiydiler.

Kulıbay’ı, “Sen bir kulaksın!” diye sürdürmesi gerekir miydi? Orta halli iyi bir çiftçi değil miydi? (Aytmatov, 2021, s. 47)

Kulıbay’ın az miktarda toprak sahibi olmaktan başka hiçbir sebep olmadan tutuklanıp yedi yıl boyunca sürgün hayatına mahkûm edilmesi dönemin baskıcı politikasını göstermesi adına önemlidir. Bu olay o dönem mağdur olan kulakların durumunu yansıtmıştır.

Alangu çevirisinde ise bu konu yüzeysel verilmiş, Tanabay’ın abisinin tutuklanması ve sürgüne gönderilirken verdiği tepkiler anlatılmamıştır. Alangu çevirisinde Kulıbay *orta halli ve onurlu bir köylü* olarak tasvir edilmiştir. Bu çeviride kulak kelimesi kullanılmamış dönemin bir politikası olan devletleştirme politikasından kısaca bahsedilmiştir:

Bizi yeniden devletleştirecek misin? Ama şimdi bizde alacak çok şey bulamayacaksın. Ne haltlar karıştırdıysan, şimdi de oturup onu kaşıklayacaksın. Ah, neden savaşta, cephede yok olup gitmedim sanki!

İçinde çok şeyler okunan bir bakışla cevap vermiş oluyordu: “hele bekleyin, alçaklar, bütün bu engellere rağmen her şey yine de bizim söylediğimiz ve tasarladığımız gibi olacaktır!” Lakin onlar da yabancı değildiler, onlar bizim kendi insanlarımızdı. Üvey kardeşi Kulubay, şimdi artık ihtiyar bir adamdı, savaşta önce de yedi yıl Sibiryâ sürgününde kalmıştı. (...) Kulubay’a öyle mi muamele etmesi gerekirdi? Orta halli ve onurlu bir köylü değil miydi o? (Aytmatov, 2005, s. 53)

Bozkaya çevirisinde de kulak kelimesi kullanılmamış onun yerine “işletme sahibi” ifadesi kullanılmıştır:

O sadece iyi bir işletme sahibi, titiz bir iş sahibi, orta halli bir adam değil miydi?. (Aytmatov, 1973, s. 55)

Özgül çevirisinde de kulak ifadesi kullanılmamış; “zengin”, “çiftçi” ifadeleri kullanılmıştır. Bu kelimeler “kulak” kelimesinin o dönem içerdiği siyasal anlamı karşılamamaktadır. Özgül çevirisinde aynı bölüm şu şekilde verilmiştir:

E, nasıl, işler senin sandığın gibi miymiş? Zenginlerin mallarına el koyarsın, değil mi? Ama bundan sonra avucunu yala! Bir gün tepetaklak olacağın günler yakın, cephede geberip gitsen kurtulurduk senden...” der gibiydiler.

Fakat o da bakışlarıyla karşılık verirdi: “Hele sizi namussuzlar sizi! Sonunda gene bizim dediğimiz olmayacak mı?”

Oysa bu adamlar yabancıları değil, kendi köylüsü, yakınlarıydı. Biri, savaştan önce Sibiryada yedi yıl sürgün kalmış olan üvey kardeşi ihtiyar Kulubay’dı. (...) Acaba Kulubay’a karşı Tanabay’ın yaptığı gibi mi davranmak gerekirdi? İşlerini başarıyla yürüten orta halli bir çiftçiye karşı bu yapılanlar ne derece doğrudu? (Aytmatov, 2017, s. 50)

Özdek çevirisi, dönemin siyasal ve ideolojik atmosferini doğrudan yansıtması açısından diğer çevirilerden ayrılmaktadır. Kulak kelimesinin sadece bu çeviride kullanılması tematik olarak fark yaratmıştır. Kulak kelimesi Sovyetler Dönemi’nde bir sınıfı temsil ediyor olması nedeniyle siyasal bir anlam kazanmıştır.

Kuzulama zamanı koraları denetlemeye gelen Segizbayev’in ölü kuzuları görmesi üzerine söylediği sözlerin çevirisinde de farklılıklar vardır. Özgül çevirisinde Tanabay “vatan haini” olmakla suçlanır. Bu ifade Sovyetler Dönemi’nde partinin uyguladığı politikaların ne denli keskin olduğunu göstermektedir. Üstelik kuzuların ölmesinin temel sebebi devletin gerekli ortam ve desteği sağlamamış olmasıdır. Bu bölümde aleni bir şekilde olmasa da idareye yönelik bir eleştiri söz konusudur. Devleti temsil eden kişi ise sorumluluk kendilerinde olmasına rağmen canla başla, zorunlu çalışan çiftçiye vatan hainliği gibi ağır bir ithamla suçlanmaktadır. Özgül çevirisinde bu kısım şu şekilde verilmiştir:

Şu vatan haininin söylediğine bak! Çiftliğin varlığını telef etmişsin. Halk düşmanı değilsin de nesin sen? Senin yerin parti değil, zindan, zindan! (Aytmatov, 2017, s. 191)

Özgül çevirisinde, bu kısmın devamında diğer çevirilerden farklı olarak Tanabay, Segizbayev için “yeni sömürge” ifadesini kullanmıştır. Sovyetler Birliği sömürgecilğe karşı çıkan, kendisini emperyalist sistemin karşı kutbu olarak tanımlayan bir rejimdir. Tanabay’ın sömürge değil de yeni sömürge demesi, kurulan düzenin aslında karşı çıktığı emperyalist sistemin bir versiyonuna dönüştüğünü göstermektedir. Özgül çevirisinde Tanabay’ın ifadeleri şu şekildedir:

Yaklaşma! Hay, yerin dibine batsın bütün sorumluluklarımız! Hay, tüküreyim heder ettiğim yıllarıma! Bu meşin palto giymiş yeni sömürgeci buraya niye getirdin? Beni alaya alsın, hapishaneye atsın diye mi? (Aytmatov, 2017, s. 192).

Aynı kısımlarda Alangu çevirisinde Segisbay Tanabay’ı “muzır ve kötü niyetli” (Aytmatov, 2005, s. 192) olmakla suçlar. Tanabay ise ona “deri ceketli kavat”

(Aytmatov, 2005, s. 193) diye hakaret eder. Bu diyaloglarda siyasal anlama gelecek bir ifade yoktur. Bozkaya çevirisinde Seyisbayev Tanabay'ı "halk düşmanı" (Aytmatov, 1973, s. 187) olmakla suçlarken Tanabay da ona "deri paltolu goril" (Aytmatov, 1973, s. 188) diyerek hakaret etmiştir. Özdek çevirisinde de Segizbayev Tanabay'ı "halk düşmanı" (Aytmatov, 2021, s. 170) olmakla itham etmiş, Tanabay da ona "deri ceketli yeni efendi" (Aytmatov, 2021, s. 170) sözleriyle cevap vermiştir.

Tarihsel Olayların Çevirilerdeki Farklı Anlatımları

Romanda, Çekoslovakya'nın siyasi durumu da farklılık gösterir. Federal bir devlet olan Çekoslovakya'nın 1993 tarihinde resmen son bulmasıyla, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya Cumhuriyeti olmak üzere iki ayrı cumhuriyet kurulmuştur (Dursun, t.y.). Çevirilerde bu tarihsel durum iki şekilde kendini göstermiştir. Bozkaya ve Özgül çevirilerinde Çekoslovakya ifadesi kullanılırken aynı bölümde, Özdek ve Alangu çevirisinde Slovakya ifadesi kullanılmıştır. "Elveda Gülsarı" romanı 1968 yılında kaleme alınmıştır. Bu yıllarda Çekoslovakya varlığını sürdürmektedir. Çevirmen Slovakya kelimesini bir devlet adı olarak değil bir coğrafi bölgeyi belirtmek adına kullanmış olabilir.

Özdek çevirisinde şu ifadelere yer verilmiştir:

Amerikan Studebaker kamyonlarıyla Slovakya, Avusturya yollarını bir baştan bir başa geçmişti. (Aytmatov, 2021, s. 118).

Aynı bölüm Özgül çevirisinde ise şu şekilde verilmiştir:

Çekoslovakya'da, Avusturya'da Amerikan yapımı 'Studebaker'larla az yol tepmemişlerdi o zamanlar. (Aytmatov, 2017, s. 133)

II. Dünya Savaşı yıllarının anlatıldığı bölümde Japonya'nın teslim oluşu anlatılırken çeviriler arasında verilen detaylar açısından farklılıklar söz konusudur. Alangu ve Özdek çevirilerinde sadece Japonların teslim olduğu bilgisi verilmiştir. Özdek çevirisinde şu ifadeler yer alır: *Onbaşı Tanabay Bakasov, Batı Cephesinde de, Doğu cephesinde de çarpışmış, Japonya'nın tesliminden sonra terhis olup yurduna dönmüştü.* (Aytmatov, 2021, s. 19). Özgül ve Bozkaya çevirisinde ise Japonya'ya ait Kvantung ordusunun Çin'de teslim olduğu bilgisi verilmiştir. Özgül, *"Onbaşı Tanabay Bekasov yurdun birçok yerinde askerlik yaptı. Çin'de Kvantung ordusunun tesliminden sonra da terhis oldu."* (Aytmatov, 2017, s. 18) şeklinde bir çeviri yapmıştır. Bozkaya çevirisinde de benzer ifadeler yer almaktadır. Bu iki çeviride Japonya'ya ait Kvantung ordusunun Çin'i işgal ettiği, fakat bu bölgede tutunamayarak teslim oldukları bilgisi verilmiştir. Bu bilgiler de tarihsel süreçle uyumludur. Tarihsel süreçle ilgili daha detaylı bilgiler vermesi açısından diğer iki çeviriden ayrılmaktadır.

Sonuç

Cengiz Aytmatov hem Türk edebiyatının hem Rus edebiyatının hem de dünya edebiyatının önemli yazarlarından. Eserlerinde yaşadığı dönemin şartlarını, insan ilişkilerini, siyasal olaylarını, yaşam biçimlerini, coğrafyasını ve kültürünü yansıtmıştır. “Elveda Gülsarı” romanında da aynı durum söz konusudur. Yazarın birçok eseri Türkçeye çevrilmiştir. “Elveda Gülsarı” romanı farklı çevirmenler tarafından çevrilmiş ve çeşitli yayın evleri tarafından yayımlanmıştır. Makalede romanın dört çevirisi, siyasal ve ideolojik öğelerin yansıtılması açısından incelenmiştir. İnceleme neticesinde kolhoz, sovhoz, Komsomol, kulak, sömürge gibi siyasal ve ideolojik kelime ve kurumların kullanımıyla; II. Dünya Savaşı sırasında Japonya’nın Çin’de teslim oluşu ve Çekoslovakya’nın siyasi durumu hakkında farklı çevirilerin olduğu görülmüştür. Özellikle Özgül çevirisinde Komsomol, kolhoz ve sovhoz kelimelerinin kullanılmadığı; bu kelimeler yerine parti gençlik kolu, kooperatif, çiftlik kelimelerinin kullanıldığı görülmüştür. Fakat bu kelimeler kurgusal açıdan orijinal kelimelerin anlamsal ve siyasal derinliğini karşılamamaktadır. Edebî metinlerin çevirisinde, çevirmenin kullandığı yöntemler, eğitim seviyesi, kültürel ve kişisel özellikleri etkili olmaktadır. Ayrıca bire bir çeviri yapılması edebî metnin yapısına uygun olmadığı için anlama dayalı çeviri yapılmaktadır. Bu da çevirmenin kendi sanatsal ve edebî zevkini esere dahil etmesini zorunlu kılar. Tüm bu nedenler kaçınılmaz olarak metinler arasında birtakım farklılıklar meydana getirmektedir. Bu farklılıklar “Elveda Gülsarı” romanında olduğu gibi eserin kurgusunu da etkilemektedir.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Aytmatov, C. (1973). *Elveda Gülsarı*. (G. Bozkaya, Çev.) İstanbul: Yar Yayınları.
- Aytmatov, C. (2005). *Elveda Gülsarı*. (T. Alangu , Çev.) Ankara: Elips Kitap.
- Aytmatov, C. (2017). *Elveda Gülsarı*. (M. Özgül , Çev.) İstanbul: Nora Kitap.
- Aytmatov, C. (2021). *Elveda Gülsarı*. (R. Özdek, Çev.) İstanbul: Ötüken.
- Aytmatov, C., & Şahanov, M. (2015). *Şafak Sancısı*. (D. İbragim, Çev.) Ankara: Bengü Yayınları.
- Dursun, D. (t.y.). *Çekoslovakya*. 08 15, 2023 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/cekoslovakya#2-tarih> adresinden alındı
- Ekici, Y. (2017). Bolşevik İhtilâlinin Ortaya Çıkması ve Sebepleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), s. 265-275.
- Özdemir, B. (2016). Rusya'nın Kırsal Kesiminde Komünist Gençler Birliği'nin (Komsomol) Kuruluşu ve Sovyet İktidarının Güçlenmesindeki Rolü. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(1), s. 19-30.
- Turan, M. (2011). SSCB'de Toprak Mülkiyet. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), s. 307-332.
- Türk Dil Kurumu*. (t.y.). Haziran 10, 2023 tarihinde Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türk Dil Kurumu*. (t.y.). Haziran 12, 2023 tarihinde Genel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türk Dil Kurumu*. (t.y.). Temmuz 14, 2023 tarihinde Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı